

A bőrvastán

A bőrvastán legalább olyan régi házi mesterségünk, mint akár a faragás. Ez a vadász-nomád életben gyökerező mesterség több évszázados kultúra színterét viseli magán, pontosabban pásztorkodók a parasztságunk körében. A környező népeket szinte egyáltalán nem ismerték felülmúlók állattartással és szarvasvadászattal. Egykori állattartó népeinknek megfigyelhető utódainak a magyar pásztorságban a szarvasnépek országhelyén a bőrvastán mesterségét ma éppen az a bőrvastán

EGY SZIJGYÁRTÓ MUNKÁJÁRÓL.

/A dombiratosi JÉGER Elemér munkássága alapján./

A nyereggyártás-készítés már a múlté. Csak öreg emberek emlékeznek rá, hogy valahányszor is házilag készült.

A nyereggyártás több darabból áll, egy mint a tulajdonképpeni nyeregtől /nyeregtörzstől, nyeregvandával, pekróccal és izasztóval/, a farocstringtól, a lejtő-felrakó és előkötőtől, a kantártól, kantárszártól és kötőféktől.

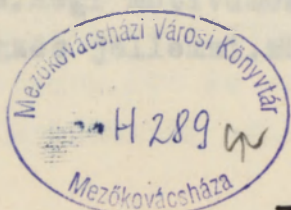
Ma az ősi mesterség lassan kihalóban van. Az országban már nagyon kevés mester foglalkozik nyereggyártás-készítéssel.

Jéger Elemér is ezek kevesebb emberé közé tartozik, akik még felgyógyultak az a mesterségtől.

A szijgyártó Jéger Elemér

szijgyártó, a munkát tisztelő kisiparos, aki bőrvastán állt a szarvasnépek világában, mint a valahányi kis- vagy középpolgárhoz. Munkát, az elvégzett munkát, minden ember megítélésére méltóvá teszi.

Készítette: HORVÁTH Erzsébet
dombiratosi lakos a
Békéscsabai Rózsa Ferenc
Gimnázium II.oszt.tanulója.

2009 AUG. 13

- 1980 -

HELYTÖRTÉNET 656

A bőrgyártás

A bőrmunka legalább olyan régi házi mesterségünk, mint akár a fafaragás. Ez a vadász-nomád életben gyökerező mesterség több évezredes multra tekinthet vissza népünk, pontosabban pásztora-ink s parasztszücseink körében. A környező népeket szinte egytől-egyig messze felülmuljuk állatbőrkészítő és ruhává, szerszámmá feldolgozó tudományunkkal. Egykori állattartó népelemünk megfoghatkozott utódainak, a magyar pásztorságnak a szomszédnépek erdei-hegyi jellegű pásztor-rendjével szemben éppen ez a bőrrel bálni tudás egyik legfontosabb néprajzi meghatározója. Ma már erősen hanyatlóban van ez az ősi mesterség is. Maholnap már/csak/azok az öregek is eltűnnek, akiknek vallomása alapján e munkára egyáltalán vállalkozni lehetne.

A nyeregszerszám-készítés már a múlté. Csak öreg emberek emlékeznek rá, hogy valamikor ez is házilag készült. A nyeregszerszám több darabból állt, úgy mint a tulajdonképpeni nyeregből /nyeregbőrrel, nyeregbundával, pokróccal és izzasztóval/, a farmotringból, a lekötő-felrántó és oldalbőrből, a kantárból, kantárszárból és kötőfékből.

És az ősi mesterség lassan kihalóban van. Az országban már nagyon kevés mester foglalkozik nyeregszerszám-készítéssel.

Jéger Elemér is ezen kevés emberek közé tartozik, akik még folytatják ezt a mesterséget.

A szijgyártó Jéger Elemér

Becsületes, a munkát tisztelő kisiparos, aki közelebb állt a szegények világához, mint a valamikori kis- vagy középpolgársághoz. Munkáját művészetnek tekinti, minden ember megítélése mércéjének. Igen tájékozott, olvasott. Tehetségesen bánik a szavakkal: kimeríthetetlen képzelet és mesélőkedv jellemzi. Sok élettapasztalat, bölcsesség irányítja ítéleteinek kimondásában. A szijgyártás "művészete" szívégye. Régi motívumokat őriz meg, alkot újra. Aprólékos, precíz munkavégzés jellemzi. Műhelyét kis háza végén alakította ki.

Példás rendben tartja szerszámaint ma is, a kész és készülő darabjait. Megrendelésekre dolgozik: parádés fogatok, sportlovak szerszámaint készíti. A világbajnok négyesfogat szerszámaint is ő készítette. Nyugdíjas, kárpitosként ment nyugdíjba, s most öreg korában 67 éves / újra régi, másik mesterségét műveli.

Egyszerű falusi ház az övéké Dombiratoson. Cégtábla nincs a falon. Munkát nemigen vállal már, de ha igen, azt is inkább a saját öröme teszi. A műhelye alacsony, cserzettbőr szaga. A falon szépen felkantározottlovak fényképei, a szabászasztalon meg egy aprócska kis lovasszobor.

Elemér bácsi így idézte fel életét, inas éveit, mesterre avatásának történetét:

- Nagyon vonzódok a lovakhoz, talán nekik is köszönhetem, hogy a szijgyártómesterséget választottam annak idején. Dombiratoson születtem 1912-ben. Édesapám cipésmester volt. Édesanyám földműves családból származott. Hat elemi végeztem, rajzolni a tanítótól tanultam meg. A tanuló éveimet, ami 3 1/2 év volt, Háy János szijgyártómesternél töltöttem. A mester jól képzett szakember volt. Dolgozott ő Bécsben, Aradon, Lippán, és Budapesten is, nem tudom hogyan keveredett erre a vidékre. Nem panaszkodhatom rá, sok mindent tanultam, bár igaz, hogy csak a lószerszám készítését. Oroszázán inaskodtam 7 évig. A tanuló első napja a varróspárga spricceléssel kezdődik /sugarazás/, hogy tübe lehessen fűzni. Ezután a bőröltések kiszúrása következett, ami rombusz alakú árral történik 45 fokos dőléssel. Ezt követi a sima varrás, majd a csatbevarrás bujtatóval /sléffel/. A második évben, ha elég ügyesnek bizonyult nagyobb munkadarabokat, kantár részeit, pofadarabot, a huzó második sorát bizták rá. Nagyon sokszor éjjel is fennmaradtam, hogy ellessen a mester munkáját, a készítés módját, mert nappal erre nem volt alkalom. Az olcsóbb vásári munkáknál már a huzó első sorát is rábizták a segédre. Az első sor bevarrásával adjuk meg a huzó formáját, a szakszerűségét, hogy kényelmesen feküdjön a ló szügyén. Huzót legtöbb esetben csak az utolsó évben készített az inas. Én szerettem a munkadarabok változatosságát. A legutolsó munkadarab a bőrvánkos elkészítése. A munkaidő kora reggeltől késő estig, sőt még éjjel is tartott, a munka szükségessége szabta meg. Az én tanításom a műhelyre szorítkozott, a szakma tökéletes elsajátítására. Itt is volt azonban kerti munka és sertéshizlalás, itt is segédkezni kellett. Voltak azonban olyan tanuló társak is,

akiknek sokkal nehezebb sorsa volt. Segédéveim után önálló lettem. Nehezen indultam, mert az induláshoz pénz kellett, az meg nem volt. Helyiséget kellett bérelni, anyagot venni, megrendelőket szerezni. Segédidőm alatt ugyanazokat a munkadarabokat készítettem, aztán a parádés lószerszám minden darabját. A nyeregkészítést saját pénzen vett anyagon tanultam meg.

1938-ban az orosházi vásáron lo pár lószerszámmal vettem részt. Az idősebb mesterek nem jó szemmel néztek rám, hogy mit keres ilyen fiatal a mesterek között. A vásáron az összes mestertől 3 pár lószerszám kelt el. Ezek közül sz egyik azenyém volt. Egy szép fehér uri lószerszám, 140 pengőért kelt el. Ez volt az egyetlen amit a vásáron eladtam. A másikat nem sikerült eladni, mert sokat kértem érte, és egy másik mester csalta magához a vevőt. A szépségre igen sokat adtam. Amit én megcsináltam, azt oda mertem adni. A lószerszámoknak nem volt kötött áruk, mindig a kereslet hatására alakult ki. Akkoriban ez a mondás járta: "A vásáron se testvér, se sógor, se barát." "Szépet, olcsót, jót" -kellett akkoriban csinálni. 1939-ben Kevermesen, 1940-ben Orosházán dolgoztam. 1938-ban behívtak katonának. 1942-ben megnősültem, majd 1944-1948-ig Ukrajnában voltam hadifogságban. 1952-ig Battonyán dolgoztam, mint kisiparos. Először bizalmatlanul fogadtak a községben, de egy idős mester segített a beilleszkedésben. Ez a bizalmatlanság abból fakadt, hogy akadtak olyan mesterek is, akik nem adták vissza, vagy elrontották a rájuk bízott anyagot. Ez az idős mester azonban kölcsönadta a saját lószerszámát, hogy tegyem ki. Sokan csodálkoztak, hogy ide merte adni. Amíg hadifogságban voltam a műhelyemet teljesen tönkretették. 1952-ben Dombiratosra költöztünk. 1960-ig magánkisiparosként dolgoztam a faluban, földet műveltem, állatokat tenyésztettem. 1960-ban beléptem a battonyai KTSZ-be, kárpitósgént. Itt a munkámért diszoklevelet kaptam:

Diszoklevél: Jéger Elemér részére, aki a Kisipari Szövetkezetek Kiváló Dolgozója címet nyerte el.

1969. február 28. Battonyai Asztalos Kisipari Termelő Szövetkezet.

Ma már, mint nyugdíjas tevékenykedem a faluban. 1976-ban részt vettem * Békéscsabán egy kertészeti kiállításon. Erre fiam beszélt rá.

Először csodálkoztak, hogy mit keres a lószerszám, -amely saját munkám eredménye és amelyet még ma is őrzök-, a kiállításon. Később közölték velem, hogy annál a vitrin résznél volt a legnagyobb tolongás, ahol a lószerszám volt.

Itt egy oklevelet kaptam:

Oklevél: Jáger Elemér, Dombiratos

a Kertbarátok megyei termékbemutatóján eredményesen vett részt.

A lószerszámhoz szükséges részmunkákat egy másik mestertől kapom, aki Budapesten dolgozik mint rézműves öntőmester. Ez a mester lószerszám rezekeket készít külföldre is. A sallang készítésre a menyem beszélt rá. Egy kiállításon látta őket, s kérdezte, hogy tudnék-e én is készíteni. Hogyne tudnék -válaszoltam, de hát ez nem divat. Öbízgatott, hogy ma már igazán divatosak lettek ezek a bőrdíszművek. Iparművészek foglalkoznak vele, s felkapott tárgyak lettek az új otthonok berendezésében. Van nekem egy ezredforduló táján készült bőrdíszműárjegyzékem, bécsi eredetű. Abban vannak a sallangok rajzai. Kisebb-nagyobb változtatásokkal valósítom meg őket. El is készítettem a menyemnek, egy hát mulva megint jött, hogy csinájak még egyet, mert ezt elvitte egy amerikai vendég. Nem egyszerű munka ez, 5-6 nap is rámegy egyre. Időm van, ráérek, meg úgy van vele az ember, hogy ez már közelebb van a művészethez, mint a mesterséghez. Annak idején mondogattam az inasomnak, édes fiam, úgy kell megcsinálni valamit, hogy megérdemeld a mester megszólítást. Készítettem egy nyeret a fiamnak, angol priccsnyereg. A fiam mezőgazdász, szokott lovagolni, neki készítettem. Amikor meglátta, azt mondta sajnálja a lóra tenni, összepiszkolódik. De ne adjam el senkinek, mert elviszi. Eletmódom a családommal olyan, mint a falusi munkás emberé. Lakásom egyszerű, falusi ház. Szakmám szeretetéről tanuskodik az előszobában látható parádés lószerszám és nyereg. A magam öröme és a fiam, valamint unokáim számára készítettem. - fejezte be szavait Elemér bácsi. A faluban tiszteletnek és megbecsülésnek örvend. Mint nyugdíjas még ma is elvégzi a szükséges munkát a tsz-ek számára. Munkái egyre több helyen találhatók. és ezek még hosszú ideig árul-
kodnak majd a szinte névtelen mester művészet iránti érdeklődéséről,

kézügyességéről, az egyreinkább kihalóban levő ősi mesterség szeretetéről, ápolásáról, precíz, szakmát szerető munkájáról.

A lószerszámkészítés története

A népvándorlás idején a Kárpát-medencét elfoglaló őseink magukkal hozták nemcsak kitenyésztett háziállataikat, hanem a kor viszonyaihoz képest magas szintű állattenyésztési műveltségüket is. Állattenyésztési fogásaik és szokásaik emlékét őrzik bizonyos helységnevek és sok köznévi.

A Keletről magukkal hozott lovaskulturájuk messze megelőzte a nyugatit, köztük a lovaglás tudománya általános volt. Sikereiket, gyorsaságukat és kiemelkedő lovastudományukat, a szivós, mozgékony magyar lónak köszönhatték.

Az egykori források feljegyezték, hogy népünk nagyon pompa kedvelő nép volt. Mi sem természetesebb, hogy saját ruházatán túl kedvelt lovainak szerszámzatát is díszítette. Ezt a legősibb muzeális emlékeink tanúsítják, a lószerszám részeinek sokféleségét és speciális voltát. A zablál, a zablapecek, a pofarudak, zablakarikák, a kengyelvasak kivitelezése szinte egyéni, a lóhoz és a lovashoz igazodik.

A társadalom differenciálódásával még gazdagabbá vált a szerszámrészek változatossága. Az ezüstberakásos zabla és kengyel nemcsak szép volt, de méltóságot is jelölt.

Az utókorra maradt favázás nyergek már a későbbi korból való. Szerkesztésük, díszítésük szigorú nemzeti sajátosságokat mutat. Egyszerű változatuk adott alapot a huszárnyergek kialakításához. A csikósok, a pásztorok kezén az ujkorig fennmaradt mint a nyereg előzménye: patrac, mint az egyszerű magyar nyereg. Disznyergeink jellemzője a könnyedség és az elegancia volt. A szkófiummal varrott arany díszítés nem volt ritka. A honfoglalást követő századokban egyre nagyobb jelentőségű lett a kocsizás és a szekerezés. A kocsis azonban nem ült fel a bakra, hanem a nyerges ló /hátsó baloldali/ nyergében maradt és innen irányította a fogatot. A fogat tulajdonosának rangja, az ünnepélyes alkalom, a lovak típusa, fajtája meghatározója volt a megválasztandó szerszámzatnak, a kocsisnak. Szerszámzatunk

Szijasgyártóink, kocsigyártóink a legkényesebb izlést a legszebb kivitelben elégitették, s elégitik ki ma is.

Szügyhámos fogatolásunk fő jellemzője a könnyedség, izlésesen, nemesen egyszerű kivitel. A szügyhám huzója hosszú időn át kötél volt. Majd később a félig bőrbe vont gömbölyű istráng vagy kötél-istránggal szerelt bőristráng lett. Rövid multra tekint vissza a lapos bőristráng. A régen nyaklóval tartott ló, a tartószij újabbkori kialakulás. Hegyes vidékeken fahámot is alkalmaznak.

Hámok csoportosítása: csipkés veretű /csipkézett/, bőrdiszitésű hámok, sima veretű hámok.

A csipkés veretű, a csipkézett bőrdiszitésű hámok minden korban elegánsabbak voltak. A kivitelezés módja szerint nehezebb és könnyebb kivitelben készültek. A nehéz szerszámzat fékje és háma gazdagon diszitett, de sohasem nehézkes. A hám huzója és kápája régen hámcsülökben végződött. A kápa vasváza, a tartószijkarika, a huzócsat később lett divatos.

A könnyű szerszámzat szemzője is kerek és kecses, a lapos szijasakat ahol csak lehet fonással helyettesítik. A sima veretű, egyszerűbb hámok fekete vasverettel és rézverettel készülnek. A sima veret és sima bőrrészek jellemzik. Nehezebb és könnyebb kivitelben készülnek. A szerszámok diszítését nagyon szereti népünk, de a diszítésben mértéktartó. Legszebb a fonott sallang. Lehet fennt fonott, lejjebb kivágott forma, de van csak kivágott, vagy csak hasított sallang is. A legegyszerűbb disz a ~~pasz~~ pasztásallang, a pillangó. A sallangok valóságos népművészeti remek. Emelik a fogat tetszetőségét. A fogat pompáját emelik a csengők is. A csipkézett vagy sallangos csengőszijon éles hangú kis csengő lóg.

Ma már nem divatosak a csengők. A ,lecsavart csengők nem magyar hámra valók. Ugyancsak népművészeti multja és értéke van a csikós ostornak, a "karikás" -nak. Azonban nem mindenki tud vele bánni. A kocsis ostor magyar jellegzetessége, hogy a suhogó az egyenes nyélben forgathatólag van felkötve. A suhogó kis bőrsallang, s a "cserdítés" -hez sudár van. A kettős, hármas, négyes, ötös fogatolás a gyakoribb. Ma már bakon ül a kocsis, csak az Alföld néhány vidékén látni még néha nyeregből hajtott fogatot.

A fogat irányítása az egyszerű keresztágas vagy a Széchenyi-szárral történik, mely az utóbbi korának fogatirányítás forradalmasító újítása volt. A szárok mindig lapos szijból készülnek.

A régi kocsis-öltönyök mint népművészeti kincsek érdemelnek említést. Népünk választékos izlése, formaszépséghez való érzéke tűnik ki bennük.

Napjainkban, amikor a felgyorsuló élet rohanó tempót diktál, már-már úgy tűnik, hogy a régi kocsikázó világ csak emlék marad. Hamarosan kiderült azonban, hogy az életszínvonal emelkedése, a szabadidő egészséges kitöltése szerte a világon a lovassport felé irányítja a figyelmet. Az egészséges testkulturához hozzátartozik a lovaglás is.

A szijgyártó munkája

A szakma fogásai: a kiszabott munkadarabokat a legnagyobb figyelmességgel kell készíteni, a mester izlése és szakmai tudása szerint.

A munka menete: szabással kezdődik, szakmai sorrendben készül, és több darabból áll. Például: nyakszija, gyepelő, kantár, huzó, hasló, hámtáska, istráng készítése. Elkészítés után összerakja a mester, csatolja és ez alkotja a kész lószerszámot.

Termékek: a szakmához tartozó lószerszám, nyereg, sportfelszerelési cikkek szükség szerint.

A munka elvégzéséhez a következő szerszámokra van szükség:

Kézi szerszám: olló, szabász kés, gépkés, görbe-, negyed hold alakú lapos kés, szakító körző, körző, tűzés jelző, varró és gömbölyű ár, laposfogó, bőrlyukasztó, varrótűk, rombusz alakú ár.

Az árakat az anyag ára adja meg. Ma 3-5 ezer Ft.-ig készülnek az igás lószerszámok. Parádés lószerszámért ma is 100-150 ezer Ft.-ot kérnek. Ezek a lószerszámok ötös fogathoz készülnek, ami lovasbemutatókon is látható.

A mesterség fogása

A munkadarab készítése közben műhely szerint bedolgozó karikás darabok bedolgozása, kihajtása, hogy a ló testenek igénybevett izmait ne sértse.

A munkafolyamat a szabással kezdődik. Az anyagot a lószerszám szüksége szerint választja meg a mester.

Egy könnyű magyar paradés hám /jukker/ lőszerszámhoz 4-5 mm.-es bőr szükséges, amit a mester választ ki és gyalulással teszi megfelelő méretre. A mesternek tudni kell, hogy a felfektetett bőrből honnan vágja ki a lőszerszám részeit. A kívánt erő kifejtéshez szükség szerint pl. húzó ~~részek~~ részek, pártázat, karikás darabok, nyak-szij, kápa, istráng, az anyag ismeretével találjuk meg, hogy a felfektetett bőrből honnan vágjuk ki a szükséges darabot.

A nyereg készítése

A nyeregváz gőzölt bükkfából készül. A nyergesmester ezt készen kapja. Angol muntára készült priccsnyereg:

A nyeregvázat felhevederezzük és az ékpárnákat a nyeregvázon ülésnél hézagöltésre felszegeljük. Gyapjuval kirakjuk, vászonnal befedjük és az ülésbőr alakja szerint a vásznat levarrjuk. Az előre elkészült ülésbőrrel bevonjuk, ami az ülésbőrből és a kisszárnyakból tevődik össze. A kisszárnyak takarják a biztonsági kapcsot, amibe a kengyelszij csatolódik a kengyelvassal. Ebbe támaszkodik a lovas a lábával. A felszerelt nagy szárnyak után felszabjuk a nyeregpárna bőrt, amit posztóval kibélelünk. A párna közé és a posztó közé gyapju tömést adunk. Erősen tömve, hogy a nyeregváz, ne érezzen át. A nyeregpárna szárnyat a váztól lefelé és a nyereglábtól letüzzük kocka alakban /hejtéljük/ .

Ezzel elkészült a nyereg.

T A R T A L O M

A bőrgyártás

A szijgyártó mester Jéger Elemér

A lószerszámkészítés története

A szijgyártó munkája

Térképanyag

Felhasznált források

/könyv, ujság, visszaemlékezések, közlés./

A lószerszám részei

